

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.062.16 Національного авіаційного
університету:
03058, м. Київ, просп. Любомира Гузара, 1.

ВІДГУК

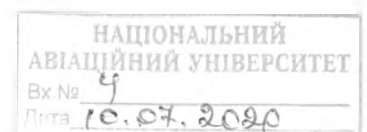
офіційного опонента

доктора юридичних наук, доцента кафедри конституційного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Шамрая В'ячеслава Вікторовича на дисертацію Львової Єлизавети Олегівни на тему: «Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.02 - конституційне право; муніципальне право.

Актуальність теми дослідження. Безумовним феноменом світової глобалізації є і юридична наука, яка зазнає все більшого впливу процесів міждержавної інтеграції. Тому за умов становлення правової глобалізації та глобального права, нормативного плюралізму, глобальної невизначеності та кризи міжнародного права глобальний конституціоналізм набуває актуальності та нового значення. Відсутність ґрунтовного наукового дослідження сутності, значення та засад формування глобального конституціоналізму гальмує процес адаптації конституційно-правового регулювання України до нових глобалізаційних умов і викликів.

Ідеї про об'єднання заради вирішення глобальних проблем і задоволення загальнолюдських потреб всіх людей планети знайшли своє відображення у вигляді концепцій «сталого розвитку», «глобального суспільства» та «глобального управління», ідеї «глобального уряду», формування «глобального права» та «глобального конституціоналізму».

Ключовою метою дослідження є концептуальне обґрунтування комплексу теоретичних і практичних засад становлення та розвитку глобального конституціоналізму.

Вище зазначене зумовлює високий рівень актуальності дисертаційного дослідження Львової Є.В. «Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація, запропонована Львовою Є.О., характеризується системним підходом до предмету дослідження.

Високий рівень результативності дослідження забезпечується використанням автором загального діалектичного, дескриптивного, історичного, функціонального і порівняльного методів, а також методи систематизації, моделювання, індукції та дедукції. Авторка зазначає, в яких розділах або підрозділах дослідження використовувався той або інший метод.

Все це дозволило дисертантці сформулювати ряд важливих наукових положень, висновків і рекомендацій.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликає сумнівів. Кількість та якість використаних матеріалів, докладність їх аналізу створює передумови для забезпечення достатнього рівня достовірності та обґрунтованості дисертаційного дослідження. Такий підхід дозволив дисертантці ґрунтовно проаналізувати ключові аспекти глобального конституціоналізму, що має важливе теоретичне і практичне значення, які, на жаль, є не достатньо дослідженими. Висновки, сформульовані у роботі є достовірними і обґрунтованими, базуються на теоретичних та практичних судженнях авторки.

Зміст і структура дисертації відповідають загальній логіці дослідження, спрямовані на досягнення мети та вирішення завдань дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, шести розділів, які об'єднують шістнадцять підрозділів (що вміщують два рисунки), висновків, списку використаних джерел (489 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 407 сторінок.

У першому розділі проаналізовано глобальний конституціоналізм, теоретичні питання конституціоналізації міжнародного права та окреслені конституційні засади розвитку міжнародних інтеграційних процесів, досліджено наукові концепції та школи глобального конституціоналізму (нормативна, функціоналістська, плюралістична, комбінована).

В другому розділі досліджено зміну принципів міжнародного публічного права та конституційного механізму забезпечення прав людини в умовах глобалізації, та співвідношення цього механізму з принципами верховенства права. Виокремлено та класифіковано принципи глобального конституціоналізму, які вміщують загальні принципи міжнародного права, принцип субсидіарності, принцип поділу суверенітетів, принцип поступової конституціоналізації, узгодження повноважень за принципом наділення компетенцій, принцип участі «глобальних громадян», а також ефективного захисту їх прав, а також принципи законності та принцип транспарентності (прозорості).

Третій розділ обґрунтовує значення концепту «глобальний конституціоналізм» у сучасній конституційно-правовій доктрині, та його особливе місце в контексті глобалізації права. Проведено аналіз як прихильників так і критиків глобального конституціоналізму із детальними аргументами протилежних поглядів.

В четвертому розділі приділено значну увагу вивченню впливу правової глобалізації на конституційні конфлікти та зв'язок цих процесів. Вдало акцентована увага на механізмі захисту прав людини та застосування найефективнішого інструменту впливу на конституційні конфлікти, що сприяє еволюції гарантій прав людини та європейській інтеграції українського конституціоналізму через Європейський суд з прав людини.

В п'ятому розділі роботи наголошується на глобальних, міжнародних та державних вимірах міграції та витікаючого з цього такої науково-практичної категорії як «глобальне громадянство» із детальною його характеристикою. У розвиток цього досліджено конституційний статус глобального громадянина,

сутність та перспективи формування і становлення. Особливої уваги заслуговує авторське визначення «Глобального Громадянина» (с. 227).

У шостому розділі досліджуються питання визначення, сутності та конституційно-правових засад формування міжнародної правосуб'єктності незалежної України за сучасних умов глобалізації. Дисертанткою запропонована періодизація становлення міжнародної правосуб'єктності України (с. 342). Варто погодитись із думкою, що новітній конституціоналізм сьогодні зазнає значного впливу процесів глобалізації та інтернаціоналізації й має адаптуватись до еволюції середовища (розвитку інформаційних та телекомунікаційних технологій, сталого розвитку, покращення якості життя, розвитку місцевої демократії тощо).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що у результаті проведеного дослідження є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним і системним дослідженням, яке обґрунтовує теоретичні положення щодо становлення та розвитку глобального конституціоналізму.

Дисертанткою запропоновано авторську дефініцію глобального конституціоналізму, розроблено теоретичну модель глобального конституціоналізму, запропоновано авторську класифікацію складових глобального конституціоналізму (об'єктна, нормативна та організаційна), визначено, що глобальний конституціоналізм має за мету вирішити сучасні глобальні політичні проблеми за допомогою конституційних принципів (захист прав людини, верховенство права, демократизм, розподіл влад тощо) і має в подальшому отримати підтримку інститутів громадянського суспільства.

Принциповим моментом у дисертації Львової Є.О., який заслуговує на підтримку, є розкриття поняття глобального конституціоналізму та для кращого пояснення його сутності, розроблено графічне зображення (рисунок – візуалізація) дослідження впливу глобального конституціоналізму на взаємний ефект міжнародного права, міжнародного конституціоналізму та

національного конституціоналізму, а також розкрито його підґрунтя та обмеження. Авторкою представлено візуалізацію глобального конституціоналізму сукупністю круговин, що вміщують правові режими та інститути, що у свою чергу взаємодіють один з одним – переходячи з глобального рівня на національний та навпаки.

Важливими і обґрунтованими є також пропозиції авторки щодо розроблення теоретичної моделі глобального конституціоналізму. Визначено, що ідея глобального конституціоналізму базується на баченні стратегічного конституційного експерименту з обов'язковим сприйняттям конституційних принципів суб'єктами міжнародного права та упровадженням у міжнародну практику. Особливо зазначено умови та критерії інтерпретації глобального конституціоналізму.

Цікавими і науково обґрунтованими є концепт «глобального конституціоналізму», який виступає провідною проблемою сучасної конституціоналістики, має міждисциплінарний характер і дотичний до проблематики міжнародного права, оскільки стосується перегляду питання конституційно-правового регулювання суспільних між- та позадержавних відносин. Такий новітній підхід дуже стрімко розвивається як концепт великого значення для всіх держав світу в умовах глобальних викликів, виступає виміром глобальних процесів, що підпадають під конституційно-правове регулювання та потребують подальшого розвитку.

Все це свідчить про високий рівень наукової новизни дослідження Львової Є.О. на тему «Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування»

Наукова і практична цінність дисертації полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації положення, висновки та пропозиції становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес в науково-дослідній сфері, правотворчій діяльності та освітньому процесі.

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях.

Основні положення та результати дослідження відображено в індивідуальній монографії, 25 статтях у наукових фахових виданнях з юридичних наук, зокрема у 16 виданнях, включених до міжнародних науково-метричних баз та у наукових виданнях іноземних держав, 20 тезах доповідей, повідомлень на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Дискусійні положення і зауваження. Поряд із загальною позитивною оцінкою дисертації Львової Є.О. в роботі наявні деякі дискусійні положення, які потребують додаткової аргументації та мають бути обговорені під час публічного захисту, а також враховані дисертанткою у її подальших наукових дослідженнях, зокрема:

1. В дисертації зазначено, що «Всесвітня Конституція», на відміну від національних конституцій, що візуалізують повноцінні органи державної влади, може бути міжнародним документом, що матиме популярність, у порівнянні з іншими міжнародними документами. У такому сенсі, маючи бренд «Всесвітня Конституція», вона може забезпечити мінімальні принципи регулювання міжнародних відносин. У цьому сенсі вона була б вищим законом понад всіма іншими міжнародними документами. Крім того, цей документ може піти далі і запровадити м'який виконавчий, законодавчий або у певному роді арбітражний механізм. (с. 51-52).

На підтримку вище зазначеного, слід згадати статтю 103 Статуту ООН, яка закріплює його вищу юридичну силу. Зокрема, у Статуті закріплено, що «у тому випадку, коли зобов'язання Членів Організації за справжнім Статутом опиняться в протиріччі з їх зобов'язаннями за якою-небудь іншою міжнародною угодою, переважну силу мають зобов'язання за чинним Статутом». (с. 71)

Зазначена тенденція XXI ст. свідчить про те, що світова спільнота зрозуміла не тільки необхідність розробки новітніх підходів до глобального управління, а й визнала, що окрім Статуту ООН держави потребують окремої власної Всесвітньої Конституції XXI ст. (с. 132). Потребує уточнення позиція

дисертантки щодо значення Статуту ООН, як спроба Всесвітньої Конституції. Чи виконує Статут ООН свої функції у сфері забезпечення гаранту забезпечення миру та безпеки у світі та чи є необхідність оновити або перезавантажити його дію?

2. Світовий конституціоналізм може розвиватись навіть і без писаного документу, оскільки в деяких країнах конституціоналізм передував виникненню Конституції. Очевидно, світовий конституціоналізм може мати додаткове законне походження, наприклад, завдяки науковим дебатам або шляхом обговорення через глобальну мережу з використанням різних методів передавання даних.

У даному дослідженні глобальний конституціоналізм не розуміється як ідеологія, що пропонує Глобальну Конституцію, а як стиль мислення (академічний та політичний підхід), що передбачає (зі слів одного з основних дослідників та адептів глобального конституціоналізму – Анне Петерс) конституціоналістську реконструкцію міжнародного правового порядку через застосування конституційних принципів, що мають дуже важливе значення для правової сфери по всьому світу. (с.55-56)

У цьому контексті виникає питання, чи потребує глобальний конституціоналізм для подальшого розвитку писаної конституції?

3. Дисертанткою на сторінках 96-97 роботи обґрунтовано, що міжнародне право, його інститути, принципи і норми знаходяться в кризі. Вочевидь «старіння» основних інститутів міжнародного публічного права, а також існують загрозові та реальні виклики інститутам державного суверенітету, наддержавності, захисту прав людини, визнання держав та урядів в міжнародному праві. У цьому контексті, варто більш деталізовано визначити у чому саме «криза» міжнародного права і загрозові та реальні виклики наддержавності й захисту прав людини, а також чи є така «криза» у конституційному праві?

4. З позиції теорії права не може існувати вичерпного переліку принципів міжнародного права, адже в сучасних глобальних умовах

збільшується кількість варіантів застосування принципів. В дисертації зазначено припущення, що із розвитком нормативного компонента міжнародного права, глобальний конституціоналізм в подальшому може отримати можливість відокремитись у галузь (підгалузь) міжнародного публічного права? (с. 98-99)

5. Дисертантка характеризує позицію, що глобальний конституціоналізм вже має чіткі форми і виступає універсальним «енергетичним ресурсом» для сучасного конституційного права. На сторінці 161 авторка формулює думку, що глобальний конституціоналізм містить свою внутрішню логіку розвитку, елементи, приватні теорії, механізми, принципи, цінності та суб'єктно-об'єктний склад. Варто виокремити позицію, яким чином елементи, принципи та механізми глобального конституціоналізму впливають на сучасне конституційне право.

6. Відповідно до позиції Венеціанської Комісії, Конституція України, як і конституції держав-членів ЄС, закріплює неподільність держави та не дозволяє проведення будь-яких місцевих референдумів з питань відокремлення від України (зокрема це впливає зі статей 1, 2, 73 та 157 Конституції України). Зазначені положення співвідносяться з Розділом Х Конституції та стосуються АР Крим, а також співпадають із положеннями Конституції АР Крим, які також забороняють ВР Криму ініціювати референдуми такого роду. Одночасно з цим ч. 2 ст. 72 Конституції України не містить визначення природи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою. (с. 175-176)

Зазначена ситуація створила напругу та проблему глобального масштабу. Це зумовлює необхідність включення авторської пропозиції дисертантки відносно врегулювання зазначеної ситуації.

7. Одним із висновків дисертантки є наукова думка, що глобальне громадянство зможе доповнити національне державне громадянство, однак не буде повністю замінювати його, таким чином і не зможе призвести до скорочення національних прав громадян. (с. 227) Останнім часом, особливо в

період активізації інтеграційних процесів, існує думка, що варто впроваджувати термін «резидентство», яке пов'язують не лише з процедурою сплати податків, а й з можливістю використовувати активне і пасивне виборче право та інше. Яким чином глобальне громадянство співвідноситься із резидентством?

8. У підрозділі 6.2. обстоюється позиція потреби України в розробці сучасних законодавчих положень, що будуть сприяти створенню ефективного та прозорого механізму оцінки конфлікту інтересів між адміністрацією та громадянами. Чи такий підхід задовільнить потреби громадян за умов європейської та євроатлантичної інтеграції забезпечити ефективну урядову політику України за умов невизначеності?

Висловлені зауваження в цілому не впливають на загальну високу оцінку якості дисертаційного дослідження Львової Є.О. Вони, скоріше, носять дискусійний характер і свідчать про складність дослідженої дисертанткою проблематики.

Висновок щодо відповідності дисертації основним вимогам:

За актуальністю обраної теми, обґрунтованістю основних висновків і положень, ступенем наукової новизни, науковою і практичною цінністю отриманих результатів, дисертація «Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування» може вважатися завершеною науковою працею. Дисертанткою вирішено важливу наукову проблему, яка полягає у розробці ґрунтовної концепції глобального конституціоналізму.

Автореферат належним чином розкриває основні положення дисертації, а думки, ідеї та пропозиції автора були доведені до відома наукової спільноти шляхом публікацій у численних наукових статтях, тезах доповідей на конференціях, монографічному виданні та інших матеріалах, що додатково відображають зміст дослідження.

Дисертація відповідає вимогам п.п. 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від

24.07.2013 року 567 (зі змінами), а її автор – Львова Єлизавета Олегівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.02 - конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент,

доктор юридичних наук,

доцент кафедри конституційного права

Інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

В.В. Шамрай

